

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Розглянуто проблемні питання антитерористичної підготовки цивільного населення та задоволення суспільної потреби в кадрах, які мають забезпечити високий рівень професіоналізму під час проведення антитерористичної операції. Визначено основні напрями роботи з розвитку антитерористичних здібностей громадянського суспільства.

Завдання спеціальної антитерористичної підготовки і цивільного населення, і співробітників спеціальних підрозділів може бути реалізоване за допомогою використання сучасних інформаційних технологій, мережових сервісів та систем дистанційного навчання.

Ключові слова: *тероризм, боротьба з тероризмом, антитерористична підготовка, антитерористична операція, інформаційна технологія.*

Постановка проблеми. Останнім часом проблема терористичної загрози в сучасному світі отримала статус глобальної, в Україні – реальної. Зважаючи на перебіг подій на сході, жодна українська територія не має повної впевненості у власній безпеці, навіть за наявності сил та засобів, що протидіють тероризмові у всій різноманітності його виявів. Терористична загроза реально існує. Цей факт підкріплений численними жертвами, кількість яких постійно збільшується. В таких умовах особливої актуальності набуває здатність спеціальних сил оперативного реагувати на подію та ліквідувати її наслідки. Фактично, першим етапом ліквідації наслідків терористичних актів та пов'язаних із ними ситуацій на об'єктах різного призначення є специфічна інформаційна робота з усіма учасниками подій з ознаками терористичної діяльності – населенням, співробітниками спеціальних підрозділів та фахівцями з цивільного захисту, спрямована на підвищення їх обізнаності щодо небезпеки.

Стан дослідження. Науково-теоретичній та методологічній розробці проблем боротьби із тероризмом присвячені праці науковців різних спеціальностей. Слід зазначити суттєвий внесок українських дослідників тероризму в розвиток сучасної контртерористичної

парадигми: В. Ф. Антипенка, В. П. Богданова, Т. С. Бояр-Созонович, В. О. Глушкова, В. С. Горбатука, М. Г. Гуцало, В. П. Ємельянова, В. В. Крутова, В. А. Ліпкана, О. М. Морозова, А. С. Шаповалова та інших. Більшість із них присвячено кримінологічному аспекту тероризму та розробці оперативно-тактичних прийомів боротьби з терористичною діяльністю на рівні організації та планування антитерористичних операцій. Є недостатньо вивченими концептуальні та методологічні засади фахової підготовки та особливостей формування професійної компетенції. За цією темою у педагогічній науці накопичено достатній фонд наукових знань із розробки теоретико-методичних основ формування професійної компетентності, зокрема й за профілем військової служби та правоохоронної діяльності. Вагомий внесок зробили такі дослідники, як А. М. Алексюк, М. В. Василина, І. М. Богданова, О. В. Іванова, А. С. Морозов, А. А. Бодальов, В. Т. Ганжін, А. А. Деркач, Н. В. Кузьміна, Е. В. Лузік, І. А. Колесникова, С. Д. Максименко, О. Д. Сафін, Г. М. Артюшин, В. А. Слатьонін, В. М. Синьов, Ю. М. Швалб та інші. Незважаючи на чисельні теоретичні й практичні розробки, пов'язані з окремими складовими акмеологічних основ управління розвитком професіоналізму представників спеціальних підрозділів суб'єктів боротьби з тероризмом, ступінь наукового вивчення цієї проблеми загалом залишається недостатнім.

Необхідність науково-теоретичного дослідження розвитку професійних можливостей не тільки фахівців спеціальних підрозділів, а й контртерористичних здібностей громадянського суспільства й зумовило мету цієї статті.

Виклад основних положень. Необхідність удосконалення фахової складової системи боротьби з тероризмом – вимоги сучасності. Проте на тлі колосальних темпів розвитку технологічної складової системи боротьби з тероризмом, постійного вдосконалення інформаційного та технічного забезпечення, формування гармонійно розвиненої та підготовленої особистості співробітника, який повинен користуватися досягненнями технологічного процесу, явно запізнюється [1; 9].

Ми змушені це констатувати як основну суперечність сучасної системи фахової підготовки та формування спеціальних здібностей і співробітників спеціальних підрозділів із боротьби з тероризмом, і інших фахівців – учасників антитерористичної операції. Особливе значення має контртерористична підготовка цивільного населення, яка відсутня навіть на мінімальному рівні – в обсязі знань та навичок

власної безпеки, правил поведінки в разі захоплення у заручники або знаходження в місці проведення антитерористичної операції [2].

Боротьба з тероризмом (у контексті мінімізації його руйнівних наслідків) має починатися з підготовки населення до дій в особливих умовах, що супутні проведенню терористами терористичного акту – захопленню заручників, підпали, вибухи, застосування отруйних речовин і т. д., та ліквідації його наслідків, зокрема й у разі провокації техногенних катастроф. Організація та проведення просвітницьких та практично-навчальних заходів із метою підготовки населення до дій в умовах терористичного акту мають на меті зменшити ризик виникнення непрямих жертв терористичного акту, а таких, які постраждали від інших обставин, наприклад, тих, що супроводжують антитерористичну операцію. На жаль, стан роботи з цього питання необхідно удосконалювати. Задля оцінки реального стану підготовки населення до дій у подібних ситуаціях доцільно констатувати, що навіть у цій аудиторії не всі мають певне уявлення як себе вести у разі захоплення у заручники, не кажучи про протипожежні заходи у приміщенні або будівлі, в якій перебувають терористи із заручниками, чи які вже підпалені, заміновані і вибух може статися у будь-яку мить [3].

Нові концепції протидії тероризмові вимагають формування нового підходу до проблеми розвитку людини, оскільки результат антитерористичної операції залежить не тільки від рівня фахової майстерності співробітників спеціальних підрозділів, а й від поведінки та реакції заручників [1; 9].

Робота з розвитку контртерористичних здібностей громадянського суспільства, що провадиться суб'єктами боротьби з тероризмом, має зводитися до [6]:

- 1) формування та зміцнення глобального співтовариства експертів і професіоналів-практиків, які здійснюють профілактику тероризму та соціально-активної частини громадянського суспільства, що підтримує контртерористичні зусилля;
- 2) руйнування ідеологічної бази тероризму й екстремізму;
- 3) розроблення фундаментальних теоретичних концепцій спеціальної фахової освіти як невід'ємної складової системи боротьби з тероризмом будь-якого рівня;
- 4) формування компетентної відповідальності громадянського суспільства, суб'єктів профілактики тероризму та учасників антитерористичної операції, постійного вдосконалення інтеграційних характеристик їх фахового рівня;

5) моніторингу соціально-психологічного стану суспільства в контексті його здатності протидіяти терористичним виявам;

6) моніторингу політичних, соціально-економічних та інших процесів у системі освіти та виховання, які впливають на ситуацію у сфері профілактики тероризму;

7) організації роботи з вивчення та популяризації вимог нормативно-правових актів із питань протидії тероризму, вимог до стану антитерористичної захищеності об'єктів, споруд та інших місць масового перебування населення, роз'яснення їх положень та громадський контроль виконання;

8) формування контртерористичної акмеології як окремого наукового напрямку;

9) позиціонування оптимальних стратегій профілактики та боротьби з тероризмом, ідейно-гуманістичне розуміння цілей та завдань протидії тероризму, координація зусиль усіх елементів соціальної системи, які мають забезпечити високий рівень професіоналізму в антитерористичній діяльності, зокрема й громадянського суспільства;

10) контртерористичної підготовки населення;

11) сприяння впровадженню інноваційних процесів у формування професіоналізму суб'єктів боротьби з тероризмом;

12) реалізації соціально-інформаційних технологій у сукупності із спеціалізованими, проблемно-орієнтованими інформаційними ресурсами (бібліотеками, базами даних, віртуальними мережами тощо);

13) формування спеціалізованого соціально-інформаційного мережевого сервісу (професійно-орієнтовану соціальну мережу), що пов'язує людей у мережевих спільнотах, спеціалізовані комунікаційні ресурси та ресурси, накопичені за проблематикою профілактики тероризму інформаційних масивів.

Підвищити активність цільової аудиторії і фахівців, і зацікавлених у проблематиці контртерористичної діяльності може конструктивний вплив на інформаційний простір шляхом формування та використання спеціалізованої соціально-професійної мережі контртерористичної підготовки. Аудиторія соціальних мереж набагато активніша, ніж решта аудиторії Інтернету. Сформувавши подібне мережеве співтовариство, отримаємо унікальну базу реальних і потенційних партнерів, з якими можна спілкуватися особисто, не виходячи з мережі, що надає змогу створювати персоніфіковану базу для подальшого спілкування.

Професійно-орієнтовані соціальні мережі та спеціалізовані комунікаційні ресурси створюють у віртуальному просторі специфічні спільноти, що мають унікальні можливості [6–8]:

- налагодження цільових контактів через сегментування аудиторії;
- формування без додаткових витрат проблемно-орієнтованої (наприклад, за ознаками зацікавленості окремим теророгенним фактором або конкретною проблематикою) цільової аудиторії;
- контактувати з аудиторією на її власній території;
- діалогу з аудиторією.

Регулярна робота з віртуальним співтовариством (на відміну від традиційної викладацької роботи, яка дає разовий ефект) підвищує активність цільової аудиторії і фахівців, і зацікавлених у проблематиці контртерористичної діяльності. Мережа професійної контртерористичної підготовки може формуватися за принципом багаторівневого доступу. Окрім службової частини з обмеженим доступом (із урахуванням вимог щодо збереження конфіденційності), вона має бути частково суспільною, тобто відкритою для широкого загалу.

Важливе значення мають психологічні чинники. Так, зв'язок, що виникає під час спілкування на такі «закриті» теми, сприяє встановленню позитивних емоційних відносин не тільки між членами спільноти, й емоційному контакту між фахівцями й спільнотою. Під час такого спілкування у співтоваристві в аудиторії формуються стійкі асоціації між певною темою, яка стосується конкретного напрямку контртерористичної діяльності та її позиціонуванням у суспільстві, утворюються прецеденти віртуального «мозкового штурму» – використання широкого загалу як експертів із пошуку шляхів вирішення конкретних соціальних конфліктів. Під час реалізації моніторингу тероризму подібні системи суспільної підтримки соціальної регуляції мають відігравати роль специфічного механізму позиціонування запропонованих рішень.

У сукупності із спеціалізованими, проблемно-орієнтованими інформаційними ресурсами (бібліотеками, базами даних, нормативно-правовими та методичними документами тощо) за допомогою спеціального програмного забезпечення має бути сформований спеціалізований соціально-інформаційний мережевий сервіс – віртуальний майданчик, що пов'яже людей у мережевих спільнотах та ресурси накопичених за проблематикою інформаційних масивів. Нині подібні сервіси стали основним засобом спілкування, підтримки та розвитку соціаль-

них контактів, спільного пошуку, зберігання, редагування та класифікації інформації; обміну даними, творчої діяльності, виконання безлічі інших завдань. Організовані мережеві сервіси можуть бути базовою платформою під час розробки перспективної моделі професійно-освітньої системи суб'єктів протидії тероризму [6; 7].

Комплексно завдання спеціальної антитерористичної підготовки і цивільного населення, і співробітників спеціальних підрозділів може бути реалізоване із використанням сучасних інформаційних технологій, наприклад, упровадження спеціалізованої системи дистанційного навчання або створення інформаційного ресурсу в мережі Інтернет.

Аналогічні програми (спеціальні курси) слід впроваджувати у навчальних закладах із підготовки і фахівців суб'єктів боротьби з тероризмом, і цивільного населення. Тема особливо актуальна в межах реалізації курсу «Безпека життєдіяльності» в навчальних закладах та серед об'єктів різних форм власності.

Висновки. Організація ефективної протидії тероризмові є не лише основним завданням внутрішньої політики багатьох країн, а й актуальним питанням міжнародної взаємодії різних країн, залежить від якості організації й здійснення акмеологічної роботи з розвитку контртерористичних здібностей громадянського суспільства, яка проводиться з метою забезпечення відповідного рівня його контртерористичної підготовки та задоволення суспільної потреби в кадрах, які мають забезпечити високий рівень професіоналізму під час проведення контртерористичних заходів.

У ситуації антитерористичної операції, коли у протиборстві поєднуються терористи й сили спеціальних підрозділів, найважливішу роль відіграє третя сторона – громадськість, від підготовленості та ставлення якої до перших двох і залежить результат їх протиборства. Участь третьої сторони конфлікту вимагає ставлення до цивільного населення як до повноцінної складової системи протидії тероризму, принаймні у питаннях підготовки до дій в екстремальних умовах. Успіх антитерористичної діяльності, зокрема в частині профілактики та запобігання, визначається здатністю протистояти викликам терористів на різних етапах – від формування ставлення до них та обраних ними методів, до поведінки в умовах проведення антитерористичної операції, під час якого здебільшого правильність дій, наприклад, заручників, є запорукою збереження їхнього життя.

Нові концепції протидії тероризмові вимагають формування нового підходу до проблеми розвитку людини, оскільки результат

антитерористичної операції залежить не тільки від рівня фахової майстерності співробітників спеціальних підрозділів, а й від поведінки та реакції заручників та решти цивільного населення, реакція якого на дії терористів і є цільовою функцією їх діяльності. Проте основним елементом антитерористичної операції є громадянське суспільство, цивільне населення, від рівня спеціальної підготовки якого іноді залежить більш, ніж від дій найкваліфікованішого рятувника.

1. Крутов В. В. Методологічні підходи до підвищення ефективності боротьби з тероризмом в Україні / В. В. Крутов // Тероризм і боротьба з ним. – К., 2000. – Т. 19. – С. 138–140.

2. Деникер Г. Стратегия антитеррора: факты, выборы, требования. Новые пути борьбы с терроризмом / Г. Деникер // Тероризм в современном капиталистическом обществе. – Вып. 2. – М., 1982. – С. 76–80.

3. Ліпкан В. А. Компаративний аналіз тероризму і злочинів терористичного характеру / В. А. Ліпкан // Актуальні проблеми держави та права: зб. наук. праць. – Вип. 8. – О.: Юридична література, 2000. – С. 224–230.

4. Деркач А. А. Психология развития профессионала: учеб. пособие / А. А. Деркач, В. Г. Зазыкин, А. К. Маркова. – М.: РАГС, 2000. – 124 с.

5. Гриб Н. Н. Информационно-психологическая сфера как ведущее звено системы противодействия терроризму / Н. Н. Гриб // Российский следователь. – 2004. – № 6. – С. 20–24.

6. Рижов І. М. Основи теророгенності соціальних систем: монографія / І. М. Рижов. – К.: Науково-видавничий відділ НА СБ України, 2010. – 290 с.

7. Социальная коммуникация и социальное управление в эквантропоцентрической и семиосоциопсихологической парадигмах / отв. ред. Т. М. Дридзе: в 2 кн. – М.: ИС РАН, 2000. – 155 с.

8. Дженикс Б. Интернациональный терроризм: новая форма конфликта / Б. Дженикс. – М.: Международный. отношения, 1982. – 147 с.

9. Подберезкин А. Национальный человеческий капитал / А. Подберезкин. – М.: МГИМО-Университет, 2011. – Т. 3. – 848 с.

Рижов И. М., Строгий В. И. Актуальные проблемы антитеррористической подготовки гражданского общества

Рассмотрены проблемные вопросы антитеррористической подготовки гражданского населения и удовлетворения общественной потребности в кадрах, которые должны обеспечить высокий уровень профессионализма во время проведения антитеррористической операции. Определены основные направления работы по развитию антитеррористических способностей гражданского общества. Задача специальной антитеррористической подготовки и гражданского населения, и сотрудников специальных подразделений

может быть реализовано с использованием современных информационных технологий, сетевых сервисов и систем дистанционного обучения.

Ключевые слова: терроризм, борьба с терроризмом, антитеррористическая подготовка, антитеррористическая операция, информационная технология.

Ryzhov I. M., Strogij V. I. Actual problems of anti-terrorist training civil society

The issue of effective counter-terrorism, which has become not only a key domestic policies of many countries, but the topical issues of international relations of different countries entirely dependent on the quality of organization and holding of acmeological work on the development of counter-terrorism capacities of civil society, which is aimed at providing an appropriate level of its counter-terrorism training and meet public needs, which should provide a high level of professionalism when conducting counter-terrorism activities.

In the situation of the anti-terrorist operation, when the confrontation combined terrorists and special forces units, a decisive role is played by the third party, the public, from preparedness and for which the first two and depends on the final result of their confrontation. The third side of the conflict demands against the civilian population as a valuable component of the system of counter-terrorism, at least in preparation for action in extreme conditions. The success of anti-terrorist activities, particularly in terms of prevention, is ultimately determined by the ability to face the challenges of terrorists at different stages – from the formation of attitudes and their chosen methods to the behaviour in terms of the anti-terrorist operation, during which, in many cases, literacy activities, such as hostage is the key to saving their lives.

New concepts of counter-terrorism demands a new approach to the problem of human development, as a result of the anti-terrorist operation depends not only on the level of professional skills of the staff of special units, but also from the behavior and reactions of the hostages and the rest of the civilian population, the reaction of which the actions of the terrorists who ultimately is the objective function of their activity. The main element of the anti-terrorist operation, however, is civil society, the civilian population, the level of special training which sometimes depends on more than the actions of a qualified lifeguard.

Complex tasks special anti-terrorist training civilians as well as members of special units, can be implemented with the use of modern information technologies, such as the introduction of a specialized system of distance learning or information resource in the Internet.

Key words: terrorism, counter-terrorism, anti-terrorist-chna training, anti-terrorist operation, information technology.

Статті надійшла 23 січня 2015 р.